

7. Теорія і методика виховання

КУЛЬТУРА ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ільїна О. О.

викладач кафедри педагогіки та психології

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

м. Харків, Україна

Процес входження України до Європейського освітнього простору встановлює конкретизовані вимоги до виховання підростаючого покоління, яке повинне ввібрати кращі досягнення національної та світової культури. Виховання підростаючого покоління з урахуванням гендерного підходу визначено однією з важливих сучасних педагогічних проблем у Законі України «Про збереження рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». У наказі Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.) приділено значну увагу вимогам до навчання та виховання підростаючого покоління щодо їх відповідності принципам забезпечення рівних прав та можливостей школярів обох статей.

Із метою визначення основних орієнтирів дослідження звернемося до аналізу поняття «гендер» в філософській літературі.

Зазначимо, що відмінності між чоловіками і жінками завжди цікавили мислителів. Одними з перших звернулися до цього питання давні греки, передусім Платон (427-347 до н. е.) і Аристотель (384-322 до н. е.), які дотримувалися протилежних поглядів на сутність чоловічого і жіночого.

Платона вважають автором поняття «андрогін», що означає поєднання однаково сильно виражених фемінних та маскулінних рис в одній особистості. Саме він пропагував ідею рівноправності статей.

Аристотель, ототожнюючи відносини між чоловіком і жінкою з відносинами пана та раба, співвідносив жіноче начало з пасивною, покірною матерією, чоловіче – з активною, панівною формою взаємодії. Нерівність статей він вважав природною, біологічно зумовленою, як і відмінності поведінки чоловіків та жінок [10, с. 47].

З розвитком природничих наук одностатева модель людини поступилася в епоху Відродження місцем двостатевій, за якою психологічні та соціальні відмінності між статями пояснювалися специфікою анатомічної будови чоловічого і жіночого організмів. Саме біологічну зумовленість відмінностей між чоловіками і жінками вважали незаперечною до кінця XIX ст. Цієї позиції дотримувалися, наприклад, французький мислитель Жан-Жак Руссо (1712-1778), німецькі філософи Імануїл Кант (1724-1804), Артур Шопенгауер (1788-1860) [11].

Слід зазначити, що саме трактування особливостей розвитку чоловіків і жінок було докорінно переглянуте під впливом феміністичних ідей XVIII-XIX ст., які суттєво допомогли у виокремленні гендерних досліджень як самостійного наукового напрямку в суспільних науках [3].

Актуалізація категорії «гендер» у вітчизняному педагогічному дискурсі має низку специфічних особливостей, оскільки до її появи всі аспекти освіти й виховання, пов'язані зі статевою приналежністю особистості, вивчались у змісті понять «статева освіта» і «статеве виховання» [12, с. 17].

Нині у педагогічній теорії та практиці спостерігається посилення інтересу до проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій у контексті гендерної культури. Ця проблема досліджується представниками різних наук, у тому числі філософами, психологами, педагогами, соціологами, правознавцями. Передусім це пов'язано із значними якісними змінами в житті сучасного суспільства і потребою в новій ціннісно зорієнтованій свідомості, що відповідає реаліям сьогодення.

Аналізуючи варіативність гендерного підходу у психологічних дослідженнях український дослідник Володимир Кравець виокремлював

гендерно-чутливий, гендерно-нейтральний, гендерно-стереотипізований та гендерно орієнтований підходи.[6]

Т. Мельник вважає, що гендер – це система, що містить три позиції: систему знань; гендерну систему суспільства; гендерні практики [7, с. 20].

На нашу думку, заслуговує на увагу систематизація цього поняття, запропонована О. Вороніною. Вона виокремлює такі варіанти його розуміння: а) гендер як соціальна конструкція, утворена через механізми соціалізації; б) гендер як структура або процес, тобто розуміння гендеру як стратифікаційної категорії; в) гендер як культурна метафора у філософських і постмодерністських концепціях [8, с. 8].

Розглянемо проблему культури гендерних відносин, посилаючись на визначення „культура”, що охоплює різноманітні аспекти досліджуваного феномена. Фундаментальною властивістю культури є те, що вона є механізмом, створеним для спадкування і передачі соціальних сил від одного покоління іншому. Діяльність як спосіб розвитку культури містить насамперед культуротворчу активність, у ході якої створюються й перетворюються цінності культури. Але не будь-яка людська діяльність розвиває й узагальнює культуру, а тільки та, в результаті якої з’являються нові зразки й цінності матеріального і духовного життя, у результаті чого розвивається й змінюється сама людина [9, с. 5].

Культура (від латинського „cultura” – виховання, освіта, розвиток) – це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини й втілюються в результатах продуктивної діяльності. Досліджуваний феномен є сферою духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості, а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування [4].

В. Беспалько [1] вважає культуру способом людської діяльності. Для деяких авторів культура є системою збереження та передачі досвіду. Є. Боголюбова називає культуру втіленням творчої сили людства у певних

цінностях. М. Кларін [5] розуміє культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей.

Оскільки, гендерна культура є складовою загальної культури, то вона також є цілісною системою, що має певну структуру й відповідні функції; наявна в усіх аспектах людського життя й використовується суспільством для закріплення, збереження й передачі надбань накопиченого соціального (гендерного) досвіду. Опрацювавши психолого-педагогічну літературу й урахувавши вищезазначені характеристики гендерної культури ми визначили, що вона є однією з ключових категорій гендерних і культурних досліджень, філософським, соціальним, педагогічним, психологічним аспектам якої присвячені праці Р. Айслер, М. Гімбутас, Г. Зіммеля, М. Мід; Р. Айвазової, Т. Вороніної, І. Клименкової, С. Матюшкової; В. Агеєвої, О. Андрієнко, Т. Говорун, Н. Грицяк, О. Кікінежді, О. Кізь, О. Кісь, Л. Кобилянської, Н. Маркової, Т. Мельник, В. Москаленко, Ю. Стребкової, П. Терзі та ін.

Грунтуючись на висловленому вище, маємо можливість засвідчити неоднозначність тлумачення поняття «гендерна культура». Так, в одному трактуванні «гендерна культура» – це сукупність суспільних цінностей, які склалися в тому чи іншому суспільстві, відшліфовувалися в перебігу його історії, і їй повинен підлягати кожен індивід, дотримуючись норм і щодо чоловіка, і щодо жінки [2, с. 8].

Слід констатувати, що сучасна педагогічна наука проходить процес переосмислення з урахуванням гендерної культури, актуальною для «Педагогіки нового тисячоліття». Поняття «гендерна культура» повинно мати не тільки теоретичне обґрунтування, а й практичне втілення. Гендерна культура є свого роду «перетворюючим посередником», між закріпленими стереотипами до принципів та норм гуманістичної педагогіки. Сучасна педагогіка вищої школи задає певні межі реалізації людського потенціалу. Одним із способів переоцінки усталених антропологічних поглядів і укорінених обмежень, на наш погляд, може стати нове гендерне знання.

Література:

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 302 с.
2. Гендерні аспекти державної служби : [монографія] / М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька // [за заг. ред. Б. Кравченка]. – К. : Основи, 2002. – 456 с.
3. Гендерна психологія («Академвидав»)Ткалич М. Г. Тип видання — навчальний посібник Рік видання — 2011Обсяг — 248 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
6. Кравець В. Гендерна педагогіка. Навч.пос. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
7. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна // Основи теорії гендеру : навч. посіб. / Т. М. Мельник. – К. : К.І.С., 2004. – 536 с.
8. Теория и методология гендерных исследований : курс лекций / под общей ред. О. А. Ворониной. - М. : МЦГИ, 2001. – 384 с.
9. Терзі П. П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Терзі Пилип Пилипович ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – 236 с.
10. Хамітов Н. Філософія статі: прояснення предмета // Філософська думка, N 6. – 2000. – С. 47.
11. Хамитов Н. Философия и психология пола. – К., М., 2001.
12. Ярская-Смирнова Е. Возникновение и развитие гендерных исследований в США и Западной Европе / Е. Ярская-Смирнова // Введение в гендерные исследования : учебное пособие. – Х. : ХЦГИ, 2001; СПб. : Алетейя, 2001. – Ч. 1– С. 17–48.